PERSPECTIVELE PRECEDENTULUI JUDICIAR ÎN MANIFESTAREA DE FORMĂ A DREPTULUI NAȚIONAL

PERSPECTIVES OF THE JUDICIAL PRECEDENT AS MANIFESTATION OF FORM OF THE NATIONAL LAW

CZU: 340.142/.143(478)

Summary

The judicial precedent is not recognized as a formal source of law in the national legal system for various reasons. This investigation intends to reconsider this formal source of law, in the sense of continental law, emphasizing its axiology on the stability of legal relations, on the quality and efficiency of national justice, on the necessity to motivate the acts of justice. It is also intended to elaborate a mechanism of legitimation of the judicial precedent in the national legal system.

Keywords*: judicial precedent, interpretation of law, rule of law, legal analogy, legal system, legitimation of the judicial precedent*

Interesul doctrinar referitor la identificarea și caracteristica formelor dreptului, fiind un element de competență științifică a Teoriei Generale a Dreptului, este actual și pentru realitatea juridică națională, în expresiile practice. Insistăm la o exemplificare de natură practică; or, valoarea precedentului judiciar pentru sistemul juridic național este recunoscută și mult apreciată. Evenimente de natură juridică au influențat și dinamizat evoluția valorificării acestei forme a dreptului, fapt ce, într-o finalitate, contribuie la fortificarea sistemului juridic, a sistemului de drept și chiar a sistemului legislativ național. Sistemul izvoarelor formale ale dreptului sau, conotativ exprimându-ne, sistemul formelor dreptului, prioritatea și ponderea elementelor constitutive în cadrul acestuia, ne prezintă o pluralitate de informații utile, ce caracterizează realitatea juridică națională; ne vorbește chiar despre calitatea ei, despre subiecții care participă la elaborarea normelor juridice, despre metodele de control al calității și unicității sistemice a normelor juridice, despre gradul de democratizare a regimului politic în ansamblul său de manifestare. Normele juridice generale, caracteristice sistemului juridic romano-

germanic, sunt supuse riscului unor interpretări diferite de către instanțele judecătorești, care sunt nevoite să asigure o calitate înaltă a pregătirii teoretice a judecătorilor, fenomen ce necesită multiple eforturi financiare. Precedentul judiciar permite o specializare îngustă a judecătorilor și solicită, preponderent, o pregătire cu caracter practic, orientată spre aplicarea normei juridice. Însă, în aceste condiții, sunt respectate cerințele de calitate a actului de justiție și de aplicare corectă a normei juridice ce corespunde cazului concret.

Apare necesitatea identificării unei definiții clare în domeniu, doctrina evidențiind un spectru divers de opinii. Diversitatea opiniilor se datorează unei confuzii doctrinare, frecvent acceptată – or, natura precedentului judiciar de origine anglo-saxonă nu coincide cu natura precedentului judiciar de natură romano-germanică. Similitudinile sunt atât de puternice, încât diferența poate fi identificată numai prin intermediul anumitor intervenții doctrinare complexe și, în scopul evitării acestora, menționăm esențiala deosebire – instanțele judecătorești superioare într-un sistem juridic anglo-saxon sunt creatoare de norme juridice, iar instanțele similare dintr-un sistem juridic romano-germanic nu pot crea norme juridice. Valoarea instanțelor judecătorești superioare în sistemul de drept romano-germanic constă în capacitatea de interpretare a normelor juridice elaborate de către legislator, în procesul exercitării controlul judiciar. Controlul judiciar, la rândul său, se manifestă prin două forme: în funcție de actul juridic supus verificării, distingem controlul de constituționalitate și controlul de legalitate. Dacă controlul de constituționalitate vizează legile, atunci controlul de legalitate se referă la actele juridice normative subordonate legii și al actelor juridice individuale, cu caracter nenormativ, control exercitat în procedura generală a contenciosului administrativ. Dicționarul explicativ juridic menționează că **Precedentul judiciar** este interpretat juridic drept hotărâre judiciară anterioară care, chiar dacă nu poate constitui izvor de drept penal, are rolul de a orienta practica judiciară la un moment dat [1]. Altă definiție, expusă de autorul Poalelungi M., este următoarea: „Precedentul judiciar este considerat a fi o hotărâre judecătorească anterioară, care, chiar dacă nu constituie izvor de drept formal, are rolul de a orienta practica judiciară la un moment dat, o hotărâre citată ca exemplu sau analogie pentru a soluționa probleme similare de drept în cazuri ulterioare. Precedentul judiciar este rezultatul interpretării legii de către o instanță de judecată competentă, rezultat care dezvăluie și adâncește conținutul unei spețe la regula dezvoltată anterior" [2].

Sistemele juridice contemporane sunt atribuite unor familii de drept preponderent conform clasificării elaborate la mijlocul sec. al XX-lea, de către renumitul savant francez René David [3, p.46]. Sistemul juridic național, la

momentul actual, face parte din familia sistemelor juridice romano-germanice [4], de la identificarea juridică a Republicii Moldova în calitate de stat independent – subiect al dreptului internațional. Anterior, sistemul juridic al RSSM îl putem considera drept o parte componentă a unui sistem juridic mai complex – al URSS - atribuit de ilustrul comparativist francez familiei sistemelor juridice socialiste [5, p.37]. Trecerea firească dintr-o familie juridică în alta este posibil de argumentat prin intermediul a două ipoteze: 1) sistemul juridic al URSS, fiind accentuat ideologizat, după pierderea influenței acesteia, s-a destrămat rapid, de rând cu statul federal socialist; 2) tradițiile și originile inițiale ale sistemului juridic național, indiferent de fluctuația politică a teritoriului, au rămas incontestabil de origine romano-germanică, manifestând, inițial, o influență bizantină [6, p.9], ulterior franceză [7, p.75] și finalizând cu manifestarea influențelor tradițiilor juridice de origine germană [8, p.319], în expresia Imperiului Rus. Astfel, originile juridice, la obținerea independenței Republicii Moldova, n-au avut dileme fundamentale în perspectivele evolutive. Realitățile contemporane, inclusiv cele juridice, ne determină spre o reconceptualizare a sistemului izvoarelor formale ale dreptului național și, deci, a capacității de creare a dreptului național, competență firească pentru Legislativ, recunoscută pentru Executiv și negată cu vehemență pentru Autoritatea Judecătorească. „Sistemul anglo-saxon al precedentului judiciar, blamat multă vreme în dreptul continental franco-german pentru lipsa de constanță și de uniformitate, este departe de a fi un sistem revoluționar, căci s-a dovedit a fi mult mai adaptat la nevoile circuitului juridic, și, în special, al celui de afaceri, fiind atât constant, cât și ușor adaptabil la schimbările perpetue ale mediului juridic și ale celui de afaceri" [9]. Sistemul juridic național, prezentându-se drept un sistem de origine romano-germanică, avându-și proveniența în dreptul socialist, ne determină a afirma că precedentul judiciar nu este o formă a dreptului caracteristică sistemului juridic național [10, p.164]. Deci, nu există norme juridice constitutive ale sistemului de drept național ce s-ar conține în precedente judiciare. Mai exact, n-au existat.

Este necesar de a efectua o diferență între recunoașterea puterii juridice a precedentului judiciar creat de autorități judiciare străine, competența cărora este recunoscută de către Republica Moldova, prin aderarea la anumite tratate internaționale și între recunoașterea competenței de creare a precedentului judiciar de către autoritățile judecătorești naționale. Dacă pentru prima situație, atât în domeniul doctrinar, cât și în domeniul practic, lucrurile sunt clare, atunci pentru situația a doua - de recunoaștere a competenței în elaborarea precedentelor judiciare autorităților judiciare naționale – există confuzii.

În condițiile sistemului juridic de origine romano-germanică hotărârile

judecătorești își ating scopul prin rezolvarea unui caz concret, iar soluția dată este obligatorie pentru părțile implicate în respectiva cauză, ea nu angajează în niciun fel instanțele judecătorești. Tradițional, doctrina juridică națională menționează cu fermitate că precedentul judiciar în sistemul juridic național nu este recunoscut ca izvor de drept [11, p.86]. Evident, afirmația în cauză nu exclude posibilitatea recunoașterii valorii precedentelor judiciare emise de autorități juridice străine de către autoritățile publice naționale. *Convenția constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și, respectiv, urmează a fi aplicată direct, ca orice altă lege a Republicii Moldova, cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul regulilor interne, care îi contravin* [12]. Principalele izvoare formale ale dreptului național sunt considerate actul normativ și contractul normativ [13, p.275]. Relevanța în domeniu, ce intenționăm a o evidenția, se exprimă în aprecierea conceptuală și acceptarea practică a competenței instanțelor judiciare superioare de drept comun și de jurisdicție constituțională în domeniul creării normelor juridice, competență pe care, până recent, nu o dețineau.

Sistemul juridic românesc se confruntă cu probleme similare: „Chestiunea ridicării practicii judiciare la nivel de izvor de drept este, însă, o decizie de mare responsabilitate, ce ar fi bine să fie luată în cunoștință de cauză. O decizie de acest gen nu va putea fi luată decât după ce s-a răspuns în prealabil la următoarele întrebări: – ce înseamnă precedentul judiciar și cum a putut el să ajungă izvor de drept în anumite sisteme? – este pregătit judecătorul român să joace rol de legiuitor? – este capabilă societatea românească să răspundă pozitiv unei astfel de provocări?" [14]

Sistemul juridic național se pronunță categoric – instanțele judecătorești de drept comun nu creează precedente judiciare. Afirmația fiind evidentă, menționăm, totuși, competența Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova de a elabora Avize consultative, în anumite domenii. Acestea vizează în exclusivitate aplicabilitatea normelor juridice. Fiind un exemplu de interpretare oficioasă, ea nu posedă un caracter obligatoriu; ea conține recomandări de aplicare corectă, eficientă și uniformă a normelor juridice, la soluționarea anumitor categorii de cauze. Reglementările în domeniu, care determină competența CSJ sunt: a) Legea CSJ [15]; b) Regulamentul CSJ [16]. Astfel al. 2, art. 1 - *Curtea Suprema de Justitie – organul suprem al puterii judecatoresti*, stipulează:"Curtea Suprema de Justitie este instanta judecatoreasca suprema care asigura aplicarea corecta si uniforma a legislatiei de catre toate instantele judecatoresti, solutionarea litigiilor aparute in cadrul aplicarii legilor, garanteaza responsabilitatea statului fata de cetatean si a cetateanului fata de stat." Aplicarea corectă și uniformă a legislației de către instanțele judecătorești este realizată prin activitatea Plenului

Curții Supreme de Justiție – emitentă de Hotîrâri ale Plenului. Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea administrativă a Curții Supreme de Justiție, intervine cu detalieri de competență prin intermediul al.3, art. 20 :"Plenul Curții Supreme de Justiție: d) examinează rezultatele generalizării practicii judiciare și adoptă hotărâri cu caracter explicativ; e) întru asigurarea uniformizării practicii judiciare, emite, la solicitarea instanțelor judecătorești, avize consultative în cazul apariției problemelor legate de aplicarea legii;" Fiind apreciată drept interpretare autentică oficioasă, activitatea de interpretare realizată prin intermediul Avizului Consultativ nu poate fi considerată drept creatoare de norme juridice, deci nu constituie precedente.

Amintim că interpretările judiciare extensive pentru domeniul dreptului punitiv nu pot fi acceptate într-un sistem juridic în care precedentul judiciar nu este recunoscut drept izvor formal al dreptului. În condițiile naționale, chiar pentru dreptul privat, instanțele judiciare superioare nu realizează interpretări extensive, acestea fiind orientate spre detalierea (precizarea) normei juridice (în situația normei excesiv de generale) ori spre aplicarea normei juridice în condițiile analogiei juridice. Astfel încercăm a efectua o paralelă cu modelul englez, printr-o apreciere strictă a precedentului judiciar în sens că pot fi acceptate numai hotărârile instanței (instanțelor) judecătorești superioare care creează norme juridice. Procesul de interpretare, în sens de „tălmăcire" a normei juridice, de stabilire a sensului exact al normei juridice, în condițiile unei interpretări oficiale, generale și în sensul unei interpretări cazuale, în limitele unei hotărâri judecătorești, nu poate finaliza cu existența unui precedent în realitățile sistemelor juridice romano-germanice. Dacă și poate fi acceptat precedentul judiciar, conform modelului englez în expresie de formă a dreptului, atunci numai prin aprecierea concomitentă de creare a unei norme juridice noi sau, în cele mai modeste condiții, prin constatarea unei interpretări extensive, perspectivă exclusă pentru normele juridice penale. Din argumentul că dreptul penal nu formează în exclusivitate dreptul public, interpretarea extensivă fiind destinată și pentru ramurile care formează dreptul privat, menționăm că perspectivele identificării existenței unor precedente judiciare de model englez se manifestă în cadrul interpretării extensive a normelor juridice ori al creării unor norme juridice în exclusivitate noi. Anume în aceste condiții și apare necesitatea precedentului judecătoresc – când instanța, prin interpretări extensive ale normei juridice sau în condiții de analogie juridică (a legii ori a dreptului) creează reglementări juridice noi.

Ne convingem că discuțiile interminabile referitoare la valoarea precedentului judiciar, în manifestare de formă a dreptului, au fost generate de interpretarea

diferită a termenului „precedent". Doctrina juridică face o diferențiere între precedentul caracteristic modelului juridic englez și precedentul caracteristic modelului continental. Sistemele juridice de origine romano-germanică acceptă competența legiferării numai Legislativului. Efectuând o incursiune doctrinară, identificăm diferite limite de interpretare a dreptului și a normelor juridice. Astfel, putem vorbi despre interpretarea restrictivă, literală și extensivă [17, p.548]. Dacă în rezultatul interpretării restrictive obținem o normă/interpretare mai îngustă ca norma juridică inițială, iar în rezultatul interpretării literale se obține un rezultat identic, atunci numai raportarea normei juridice interpretate extensiv la norma juridică și este rezultatul acestei forme de interpretare diferențiază precedentul continental de precedentul englez. Altfel spus, capacitatea de creare a dreptului nu este acceptată în sistemele juridice europene în contextul activității jurisdicționale. Nici instanța de judecată, nici chiar Curtea Constituțională, nu sunt competente a crea norme juridice noi, chiar și pe cale interpretării extensive. Și exemplele invocate anterior confirmă respectarea de către Curtea Constituțională a limitelor normelor constituționale, care necesită o abordare complexă, multiaspectuală, logico-istorică.

Investigația menționată evidențiază interesul doctrinar referitor la natura precedentului judiciar. Intențiile de formare a unui sistem judiciar european au diminuat valoarea conceptului precedentului judiciar în perceperea de izvor formal al dreptului. Afirmația este argumentată prin influențe reciproce asupra dreptului european, ale sistemelor juridice europene și ale sistemului juridic englez. Astfel, confuzia inițială este determinată de natura puțin diferită a precedentului judiciar în sistemul juridic englez și în sistemele juridice europene, ce nu se limitează la o simplă definiție, dar își găsește o reflectare în organizări judecătorești complexe, în coraportul dintre Legislativ și Justiție, în competențe de creare a dreptului ș.a.

Suntem nevoiți a recunoaște că limitele de competență atribuite autorității judecătorești și justiției în ansamblu vor fi supuse revizuirii și orientate spre o lărgire a acestora. Vorbim atât cu referință la instanțele de drept comun, cât și la Curțile Constituționale. Or, ajustarea textelor juridice, inclusiv a celor de natură constituțională, la realitățile sociale supuse unor transformări firești este deja, în anumite situații, o necesitate incontestabilă. Și valoarea precedentului de model anglo-american este evidentă: Anglia nu are nevoie de constituție scrisă și se ghidează de un sistem de acte juridico-politice adoptate în diferite etape ale statului englez; Statele Unite ale Americii se conduc de o Constituție, care este cea mai veche din lume.

Cel mai important gând, ce urmează a fi menținut în caracteristica precedentului, este că acesta apare drept un izvor formal al dreptului. Și urmează a se da răspuns la întrebarea – este oare precedent judiciar hotărârea judecătorească ce interpretează norma legală? În special, dacă interpretarea în cauză este una ce nu depășește limitele normei juridice interpretate din actul normativ-juridic. Afirmăm că este. Detalierea normei juridice, intervenția în ipoteza normei juridice pe calea interpretării judiciare, apare drept proces de precizare a unei norme generale și voința legislatorului nu este afectată. Concomitent stabilim că putem face o delimitare clară între procesul de elaborare a normelor juridice și procesul de elaborare a dreptului. Or, procesul de elaborare a unei norme juridice generale poate fi o competență jurisdicțională care, însă, nu depășește competențele legislativului. Despre competența de a crea precedente judecătorești, atribuite instanței de judecată, nu este cazul de discutat, ea fiind considerată firească; or, interpretarea extensivă numai lărgește limitele normei juridice existente și, nici chiar în aceste condiții nu poate fi privită în calitate de normă juridică nouă.

Pentru a avea posibilitatea aprecierii axiologice a precedentului judiciar în sistemul izvoarelor formale ale dreptului este necesară o precizare: vorbim de precedentul judiciar de model continental, nu de precedentul judiciar englez. După cum am menționat, conceptul continental al precedentului judiciar nu acordă competențe instanțelor judecătorești de a crea noi norme de drept, crearea normativ-juridică fiind un domeniu al celorlalte ramuri a puterii de stat. Valoarea precedentului judiciar de model continental constă în evoluția lui dintr-o interpretare cazuală spre o interpretare oficială pentru cauze similare, însă fără depășirea limitelor câmpului de acțiune a normei juridice adoptate de Legislativ. Doctrina juridică națională, la moment, apreciază o astfel de interpretare drept „interpretare oficioasă", cu caracter neoficial și, deci, care, nu posedă un caracter de obligativitate. Modelul continental al precedentului juridic are destinația numai de a „concretiza" norma juridică generală pentru a o face aplicabilă anumitor categorii de relații juridice, fără a depăși limitele normei juridice generale elaborate de Legislativ.

Precedentul judiciar de model continental presupune o interpretare literală sau restrictivă a normei juridice generale, acesta fiind un semn distinctiv al sistemelor juridice romano-germanice. Instituția analogiei legii și a dreptului este un model similar, numai că el impune și un proces de elaborare a unui model de soluționare a cauzei, prin analogie, nedepășind oricum limitele normei juridice împrumutate. Legislatorul oricând poate interveni în domeniu cu o reglementare juridică absolut diferită de soluția judiciară, care va avea forță juridică pentru viitor. Intervenția reglementării juridice legislative într-un proces în derulare

impune aplicabilitatea normei juridice adoptate de Parlament la orice etapă de derulare a acestuia. Dacă hotărârea judecătorească a intrat în vigoare, conținutul ei are autoritate de lucru judecat și numai în situația de afectare a drepturilor omului poate fi pasibilă de revizuire în condițiile codului de procedură civilă.

Revenind la valoarea precedentului judiciar de model continental, menționăm caracterul praxiologic al acestuia el, care se manifestă într-o simbioză armonioasă cu caracterul general al normei juridice de origine romano-germanică.

Competența de elaborare a normelor juridice revine în exclusivitate Parlamentului, însă realitățile practice impun delimitări clare și detaliate, în limitele normei juridice generale, cu destinația de precizare interpretativă cazuală, efectuate de instanțele de judecată. Astfel, instanțele nu dețin competența de creație normativ-juridică, dar numai de precizare, de detaliere a normei juridice, „modelând", în interiorul hotarelor normei juridice, un ansamblu de precedente judiciare de valoare aplicativă în domeniul normelor ce nu au un caracter punitiv. Considerăm că restricțiile stabilite de interpretare, caracteristice compartimentării dreptului în public și privat, sunt depășite și chiar neaplicabile pentru interpretarea literală și restrictivă, acesta formând câmpul precedentului judiciar de model continental.

Interpretarea restrictivă este efectuată de instanțele judecătorești naționale în condițiile de aplicare a normei, însă are un caracter cazual și nu generic. Perspectiva interpretării restrictive generale de către instanțele superioare ar fi o situație de creare a normei juridice și, deci, a unui precedent judecătoresc. Existența precedentului judecătoresc, posibilitatea încadrării lui în sistemul juridic național, ar facilita considerabil aplicarea uniformă a normelor juridice de către instanțe. Or, cât de frecvent, corect, din punctul de vedere al legislației, se utilizează analogia juridică în instanțele inferioare ale sistemului judecătoresc național? Foarte rar. Precedentul judiciar ar introduce claritate și uniformitate, ar „amortiza" lipsa de experiență practică a tinerilor magistrați și ar responsabiliza, suplimentar, magistrații instanțelor superioare.

Caracterul excesiv de general al normelor juridice, specifice sistemului juridic de origine romano-germanică, provoacă diverse confuzii în procedura de aplicare a normelor juridice și, deseori, afectează neargumentat imaginea și creativitatea justiției. Este necesar a recunoaște: a) legislatorul nu poate prevedea toate situațiile de caz și nu le poate detalia în reglementare prin normă legală; b) o reglementare aproape cazuală și, totodată, calificată, poate fi efectuată numai de către instanțele judecătorești; c) existența precedentului judiciar ar contribui la

soluționarea provocărilor contemporane și ar fortifica calitatea și eficiența actului de justiție.

Intervenim cu precizări și afirmăm că nu propunem o extremitate în cadrul fenomenului dreptului. „Legea nu este altceva decât ceea ce spune judecătorul că este. Dacă legiuitorul are puterea de a emite legea, judecătorul are *jurisdictio*, adică puterea de *a spune* dreptul. Acesta este sensul exact, originar, al principiului separației puterilor în stat." [18] Recunoașterea precedentului judiciar, de rând cu actul normativ și contractul normativ, în calitate de izvor formal al dreptului pozitiv național, este obiectivul urmărit de noi. În nici un caz nu vorbim despre perceperea precedentului judiciar în calitate de izvor formal al dreptului de primă sau unică manifestare. Exprimarea axiologică a acestui izvor formal al dreptului își va obține o afirmare evolutiv, treptat, unicul factor determinatoriu fiind abilitățile practice și pregătirea teoretică a magistraților Curții Supreme de Justiție. Anume de profesionalismul lor va depinde atât dinamica și arealul de manifestare a precedentului judiciar, cât și flexibilitatea sistemului dreptului național.

Considerându-se componente ale realităților juridice de origine romano-germanică, în care precedentul judiciar nu este, tradițional, un izvor formal de întâietate categorică, urmează a ne determina – în ce domenii ale dreptului să-și înceapă afirmarea, în ce domenii l-am putea legitima inițial, la un început de proiect. Devine evident că compartimentul dreptului privat, în primul rând se manifestă ca acel areal favorabil precedentului, dreptul privat reglementând cu prioritate realizarea intereselor private ale subiecților, normele acestuia fiind, cu prioritate, sub influența unor metode liberale de reglementare juridică.

O perspectivă optimistă o putem evidenția și pentru normele dreptului constituțional. Este prezentă opinia că, în rezultatul declarării, prin hotărârile Curții Constituționale, a neconstituționalității anumitor compartimente din actele normative, se conturează un proces, dacă nu de creare a dreptului, atunci de revizuire a legislației și, respectiv – a dreptului. Soluționarea excepțiilor de neconstituționalitate a actelor normative, la sesizarea instanțelor judecătorești, prin intermediul Curții Supreme de Justiție, are consecințe similare pentru cazul concret aflat în examinarea instanței judecătorești. În astfel de situații, instanța de judecată se va conduce nu de actul declarat neconstituțional, ci de hotărârea Curții Constituționale.

Conform art. 28^1 din Legea cu privire la Curtea Constituțională[19], actul normativ declarat neconstituțional *urmează a fi modificat sau abrogat total sau parțial*. Guvernul este obligat în cel mult 3 luni de la data publicării hotărârii

Curții Constituționale, să prezinte Parlamentului proiectul de lege cu privire la modificarea și completarea sau abrogarea actului legislativ sau a unor părți ale acestuia declarate neconstituționale. Parlamentul, la rândul său, va examina proiectul în mod prioritar.

În cazul în care a fost declarat neconstituțional un act normativ emis de Președintele Republicii Moldova sau de Guvern, aceste autorități, în termen de 2 luni de la data publicării hotărârii Curții Constituționale, modifică și completează sau abrogă actul sau unele părți ale acestuia declarate neconstituționale și, după caz, emit sau adoptă un nou act [20]. „Din cele menționate rezultă că hotărârea de declarare a legii sau a altui act normativ sau a unor părți ale acestora neconstituționale de către Curtea Constituțională *de iure* este un ***precedent cu caracter normativ***" [21]. Or, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în calitate de „unică autoritate de jurisdicție constituțională", s-a pronunțat, în opinia noastră, în condiții de interpretare extensivă, confirmând „blocul de constituționalitate" [22, p.5], format din Declarația de Independență și Legea fundamentală: „Declarația de Independență este elementul originar, intangibil și imuabil al blocului de constituționalitate. Prin Preambulul Constituției, Declarația de Independență vizează Constituția în integritatea sa. Prin urmare, orice control de constituționalitate sau orice interpretare urmează a avea în vedere nu doar textul Constituției, ci și principiile constituționale din blocul de constituționalitate" [23, § 90,91].

Alt exemplu, inspirat din activitatea Curții Constituționale a Republicii Moldova, este acela legat de interpretarea articolului 13 al Constituției. În intenția de a acorda o interpretare complexă și obiectivă, Curtea Constituțională a fost nevoită de a da o apreciere limitelor juridice fundamentale, în care încadrează și Declarația de Independență a Republicii Moldova; or, aceasta și reprezintă actul juridic ce fundamentează începutul existenței Republicii Moldova ca stat independent în perioada contemporană. În caz contrar, o interpretare autentică a textului constituțional ar fi orientat capacitatea decizională a Curții spre emiterea unei hotărâri vădit eronate, iar negarea relevanței caracterului fundamental al Declarației de Independență ar fi afectat continuitatea procesului de consolidare a statului Republica Moldova. Astfel „blocul de constituționalitate", format din Declarația de Independență și Constituția Republicii Moldova, extinde limitele fundamental-juridice ale actelor normativ-juridice în cauză, din necesitatea completării reciproce ale acestora.

Intervențiile interpretative ale Curții Constituționale, în calitate de instanță de jurisdicție constituțională, în situațiile exemplificate supra sunt firești; or,

Legislativul, în procesul de creare a dreptului, în procesul de legiferare nemijlocit este determinat de anumite criterii politice. Pluripartidismul, fiind un principiu de organizare și funcționare a sistemului politic în general și a Legislativului în special, nu atribuie neapărat procesului de legiferare un aspect de calitate. Anume în condițiile invocate și apare valoarea Autorității jurisdicționale constituționale, orientate, în activitatea sa, spre o colaborare perpetuă a sistemului dreptului cu normele constituționale. Hotărârile emise de Curtea Constituțională, având la originea lor juridicul și tendința de protejare a Legii Fundamentale de o diminuare axiologică, prin tolerarea unor acte normativ-juridice, pot fi creatoare de drept prin interpretări extensive, deci, pot fi percepute drept precedente judecătorești. Or, într-un stat de drept, contemporan și democratic, considerăm că supremația legii, prin uniformitatea ei organizațională și funcțională, poate concura cu suveranitatea, reflectată în Legislativ. Evident, făcând o abatere de la tema de discuție, fiecare popor își are conducătorii pe care îi merită și calitatea legilor determinată de cultura și conștiința juridică a societății. Fenomenul populismului ne determină a privi lucrurile cu mult mai critic. Ignoranța socială nu este o scuză, este un mediu fertil pentru corupție, tratamente inegale, ilegalități, subiectivism ș.a. Ne întrebăm - într-o abordare axiologică, ce este mai valoros și prioritar: - profesionalismul juridicului ori suveranitatea atribuită legiferării? Oare într-un stat de drept contemporan este posibil ca autoritatea legislativă să posede dreptul de a încălca conștient norma constituțională? Curtea Constituțională este formată, având la bază principiul profesionalismului. Parlamentul este format având la bază principiul reprezentativității. Întrebările în cauză devin deosebit de actuale în condițiile de dezvoltare esențială a capacităților tehnologice de manipulare socială care, într-un mediu favorabil, devine un instrument esențial de manipulare a conștiinței sociale.

Anume precizările efectuate și aduc claritate precedentului judiciar continental; or, chiar Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, merge pe această cale; normele Convenției având un caracter generic, lasă câmp de manevră în procesul de realizare a justiției. O situație similară o identificăm și în procesul de activitate a Curților Constituționale; or, normele constituționale la fel sunt generice. O mică deosebire este că precedentele create de CtEDO dețin forță obligatorie, precum și actele emise de curțile constituționale pentru soluționarea altor categorii de cauze similare, spre deosebire de modelele de soluționare și interpretare cazuală a instanțelor judecătorești superioare de drept comun și specializate. Situația poate fi depășită printr-o reglementare constituțională, unde ar fi oportună mențiunea că hotărârile instanțelor judiciare superioare posedă forță juridică obligatorie

pentru instanțele judecătorești în soluționarea cauzelor similare. Poate fi acceptată și reglementarea ce ar confirma competența Legislativului de a modifica modelul de reglementare juridică stabilită de un precedent judecătoresc pe calea adoptării unei norme juridice noi.

Relevanța identificării statutului precedentului judiciar în realitatea juridică națională ar fortifica următoarele perspective:

1) Limitarea interpretării inexacte, contradictorii și abuzive din partea instanțelor judecătorești;
2) Posibilitatea conturării competenței unei instanțe judecătorești superioare – Curtea de Casație și Justiție, a cărei competență esențială să fie sistematizarea practicii judecătorești;
3) Motivarea calitativă și unică a hotărârii judecătorești ce formează fundamentul precedentului judiciar, ceea ce ar exclude necesitatea motivării detaliat a hotărârilor emise pe cauze similare;
4) Responsabilizarea subiecților implicați în procesul de realizare a justiției: a avocaților, procurorilor și judecătorilor;
5) Fortificarea rolului proactiv al avocaților și al acuzatorilor de stat;
6) Creșterea calității și transparenței actului de justiție;
7) Sporirea încrederii publice în justiție.

În concluzie, accentuăm atenția la valoarea precedentului judiciar de model european, în condițiile căruiea instanțele judecătorești nu sunt creatoare de norme juridice. Esența precedentului în cauză constă în formula de motivare generică ce și formează acel lanț de operațiuni logice ce se află la baza actului de justiție. Claritatea motivării generice, caracteristice precedentului judiciar și reflectă axiologia acestuiea pentru calitatea și eficiența justiției contemporane în general și a actului de justiție în special. Într-o apreciere a limitelor de competență a instanțelor judecătorești, conform modelului european al precedentului, vorbim numai de o interpretare restrictivă sai literală a normei juridice, necesitatea interpretării extensive a anumitor norme chiar nefiind oportună. În situațiile lacunelor în drept intervine instituția analogiei juridice, ce și acordă posibilitatea sintetizării unei analogii normativ-juridice de către instanțele judecătorești superioare și va deține numai o soluție cazuală, spre deosebire de competențele precedentului judiciar de interpretare extensivă din modelul englez, și păstrează limitele de competență a procesului de creație legislativă în seama autorității legislative.

Esnețiala deosebire dintre precedentul judecătoresc de model european și practica judecătorească formată din Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție

constă în prezența unui model de motivare, format dintr-un lanț de operațiuni logice, cu caracter generic de aplicare, ce ar putea fi utilizat la soluționarea cauzelor similare. Practica judecătorească este limitată numai de instituția interpretării juridice, orientată spre aplicarea uniformă a normelor juridice existente în cadrul legislativ existent.

În scopul incadrării precedentului juridic, îndeosebi a precedentului judiciar în sistemul izvoarelor formale a dreptului caracteristic realității juridice naționale, se necesită o voință politică de elaborare și adoptare a unei norme constituționale ce ar acorda un statut valoric acestei forme a dreptului. Or, în caz contrar, ar fi discutabile intențiile de reformare a Curții Supreme de Justiție și transformare a ei într-o Curte de Casație cu intenții de uniformizare a dreptului și a practicii judecătorești. Acordarea calității axiologice motivațiilor din actele emise de Curțile de Apel și va fi acea conlucrare eficientă în scopul fortificării actului de justiție național și a supremației dreptului în viața socială autohtonă.

Referințe bibliografice:

1. Disponibil: https://legeaz.net/dictionar-juridic/precedent-judiciar
2. Poalelungi M. Precedentul judiciar. Disponibil: https://www.inj.md/sites/default/files/Manualul%20judectorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013%20%281%29.pdf
3. Zlătescu Victor Dan, Teoria Marilor Sisteme de Drept Contemporan. București, 1992, 325 p.
4. Рене Д. Основные правовые системы современности. Перевод с французского доктора юридических наук профессора В.А.Туманова. Москва: Прогресс, 1988. 548 с.
5. Negru A., Particularitățile ce stabilesc deosebirile dintre familiile romano-germanică și anglo-americană. Revista națională de drept, nr. 12, Chișinău, 2002, p.33-40.
6. Aramă E. Repere metodologice pentru studierea și aplicarea dreptului. Chișinău, 2009, CEP USM, 210 p.
7. Zlătescu V. D. Panorama marilor sisteme contemporane de drept. București, 1994, 319 p.
8. Motică R., Mihai Gh. Teoria generală a dreptului. București, Editura ALL Beck, 2001, V II, 346 p.
9. Piperea Gh. Precedentul judiciar și aplicabilitatea directă în dreptul intern a reglementărilor comunitare europene. Disponibil: https://www.juridice.

ro/39452/precedentul-judiciar-si-aplicabilitatea-directa-in-dreptul-intern-a-reglementarilor-comunitare-europene.html

10. Negru B. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău, Bons offices, 2006. 320 p.

11. Ceterchi I., Craiovan I. Introducere în studiul dreptului. București, 1995, 122 p.

12. Hotărârea Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr.17 din 19 iunie 2000 „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale".

13. Avornic Gh. Teoria generală a dreptului, ed. a II-a. Chișinău: Editura Cartier, 2004. 577 p.

14. Bob D.M. Despre precedentul judiciar și valoarea sa de izvor de drept. Disponibil: https://www.juridice.ro/39497/despre-precedentul-judiciar-si-valoarea-sa-de-izvor-de-drept.html

15. Legea cu privire la Curtea Suprema de Justitie nr.789-XIII, din: 26.03.96. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.32-33 din 30.05.1996.

16. Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea administrativă a Curții Supreme de Justiție. Aprobat prin hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 2 din 28 februarie 2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_csj.php?id=268

17. Negru B., Negru A. Teoria generală a Dreptului și Statului. Chișinău, 2017, 630 p.

18. Piperea Gh. Precedentul judiciar și aplicabilitatea directă în dreptul intern a reglementărilor comunitare europene. Disponibil: https://www.juridice.ro/39452/precedentul-judiciar-si-aplicabilitatea-directa-in-dreptul-intern-a-reglementarilor-comunitare-europene.html

19. ***Legea cu privire la Curtea Constituțională,*** *nr. 317, din: 13.12.1994. În: Monitorul Oficial Nr. 8 art. 86, publicat: 07-02-1995. Versiune în vigoare din 01.01.2010 în baza modificărilor prin: Legea Parlamentului nr. 139-XVIII, din: 29.12.09. În: Monitorul Oficial nr. 197-200, din: 31.12.09 art.674*

20. Șterbeț V. Jurisprudența constituțională – izvor al precedentului judiciar. Disponibil: http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=152&idc=7

21. Șterbeț V. Jurisprudența constituțională – izvor al precedentului judiciar.

Disponibil: http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&id=152&idc=7

22. Tănase Al. Compendiu al jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova (1995-2017), România, Wolters Kluver, 2017, 537 p.

23. HCC 36/2013 (blocul de constituționalitate), §§ 90-91. Disponibil: http://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_36_2013.pdf